

Aina uuden äärellä

Hanna Karhu, Katri Kivilaakso & Viola Parente-Čapková (toim.), *Tutkimuspolkuja yksityisarkistoihin: Aineistot historian, kulttuurin ja kirjallisuuden tutkimuksessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1495. Helsinki: SKS 2024. 443 s.*

Arkistojen kenttä on laaja ja moneen suuntaan laajeneva – ajatellaan vaikka digitaalisuutta ja uusia alustoja. Niin on myös arkistotutkimus ja arkistojen hyödyntäminen. Arkistot ovat seksikkäitä. Näin todetaan kirjassa *Tutkimuspolkuja yksityisarkistoihin*, jossa kirjoittajina on joukko humanistisen alan tutkijoita ja asiantuntijoita, muun muassa kirjallisuudentutkimuksen, kansanperinteen ja kulttuurihistorian piiristä; artikkeleita on kaikkiaan 16 tekijältä. Oivallisen johdatuksen kirjaan ovat laatineet Hanna Karhu, Katri Kivilaakso ja Viola Parente-Čapková. Tukevassa kirjoituskokoelmassa on neljä osaa. Niissä käsitellään (1) eettisiä ja tulkinnallisia haasteita, jotka liittyvät henkilöarkistoihin ja elämäkerralliseen tutkimukseen, (2) arkistojen merkitystä kirjallisuushistorian nykytutkimukselle, (3) muunlaisia arkistollisia näkökulmia kirjallisuuteen ja kirjailijoihin, ja lopuksi (4) dialogia tutkimusaineistojen ja tutkimusprosessin välillä.

Kyse on metodologian esityksestä, jossa keskiössä ovat monenkirjavat henkilöarkistoaineistot. Varsinaisesta arkistoteorian kehittelystä ei ole kyse, vaan humanistisen tutkimuksen näkökulmista. Arkistosta puhutaan laveasti, eli se voi olla kirjekokoelma tai toisaalta julkaisuarkisto, tunnettuna esimerkkinä Kansalliskirjaston digitoimat sanomalehdet. Tietty käsitteellinen väljyys liittyy kirjan olennaiseen teemaan: digitaaliset kokoelmat ja arkistot (kuten mainittu sanomalehtiarkisto) mahdollistavat älykkäine tekniikoineen uudenlaisia tutkimuskysymyksiä, ja mikä mielenkiintoisinta, sitä kautta avaavat uusia ovia myös perinteiseen, mahdollisesti jo hyvinkin tunnettuun arkistoaineistoon ja sen analyysiin. Toisaalta toisinpäin: tulkintaa voidaan kehittää myös vanhasta uuteen. Eli "[...] jokaisen yksittäisen arkistoyksikön, esimerkiksi käsikirjoituksen, kirjeen tai muistiinpanon, merkitys elää ja muuttuu sen myötä mistä näkökulmasta ja missä yhteydessä sitä tulkitaan ja mitä siitä etsitään" (s. 12).

Teoksessa on arkistolöytöjä. Yleensä arkistotutkimuksessa löydöt ovat uusia lähteitä tai tietoja, jotka on kaivettu esille sitkeän työn tuloksena tai jotka avautuvat tutkijoille salassapitoajan loputtua. Jälkimmäisestä oli kyse taannoisessa kohussa koskien Mika Waltarin henkilökuvaa arkistosta avautuneiden kirjeiden pohjalta. Kirjassa tehdyt arkistolöydöt ovat kuitenkin toisentyypisiä. Otan esimerkkinä Tomi Huttusen artikkelin koskien suomalaisvenäläisiä kirjallisuussuhteita 1800-luvun alkupuolella. Huttunen tuo esille, kuinka erityisesti sanomalehtiarkistotietoja louhimalla on päästy kiinni venäläisen kirjallisuuden varhaiseen käännöshistoriaan Suomessa. Sanomalehtiaineistoihin tehtyjen hakujen avulla tunnistettiin ensimmäisiä kääntäjiä ja — edelleen näiden tieto-

jen avulla —Helsingin kaupunginarkistossa ”piilotellut” suomalaisen ylioppilaan päiväkirja, josta aihe sai lisävalaisua.

Löytöihin laajemmassa merkityksessä voidaan lukea myös arkistoaineistojen järjestämisen ja luetteloinnin (mahdollisen digitoinnin jne.) myötä tutkimukselle avautuneet uudet kysymysasettelut. Laura Kokko käsittelee Volter Kilven arkistoja. Kirjailijan sosiaalisten suhteiden tarkastelu uudessa valossa tuli mahdolliseksi, kun aineistot järjestettiin paremmin: ”Mitä pidemmälle yksittäiset arkistot on ehditty järjestää, sitä paremmin on mahdollista tehdä niiden sisältö näkyväksi tutkijoille ja asettaa ne mahdollisesti myös vuoropuheluun muiden aikalaisten arkistojen kanssa” (s. 127). Voiko selvemmin toivoa, että arkistot saataisiin ojennukseen ja esille eivätkä luovutetut arkistot jäisi odottelemaan hyllyyn (mikä on valitettavan usein tilanne)?

Tuukka Salonen kirjoittaa Iris Uurron arkistoa käsittelevässä luvussaan Arlette Fargen lausumaan viitaten, kuinka arkistossa olemme ikuisesti aloittelijoita. Kun tutkija saa henkilöarkiston moninaisine aineistoineen eteensä, hän ei voi tukeutua valmiiseen metodologiaan, vaan ”jokaisesta asiakirjasta avautuvat aina uudet kysymykset, uudet tulkintamahdollisuuksien rihmastot” (s. 35). Niinpä tutkijan spontaanit miellelyhtymät, aavistukset ja tuntemukset aktivoituvat, ja nämä taas voivat johdattaa yllättävien uusien löytöjen ja näkökulmien jäljille. Tähän voisi lisätä, että vaikka valmiisiin tulkintamalleihin ei voi perustaa, tutkija varmaankin siivilöi lukemaansa ja näkemäänsä teorioiden, tietojensa ja oppimansa läpi; hyvin kostutettu sieni imee enemmän kuin kuiva, eli lukenut tutkija saa paljon irti. Mutta kuten Salonen hienosti tuo esille, arkiston äärellä syntyy välttämättä monesti epävarmuutta, hämmennystä, vieläpä säälin ja syyllisyyden tuntemuksia. Näillä ”affektiivisen informaation käsittelyn mekanismeilla” on merkittävä rooli tutkimusprosessissa.

Arkistoille on ominaista aina epätäydellisyys. Henkilöarkistot varsinkin ovat keskenään erilaisia, aukkoisia ja ristiriitaisia – ja yksityisiä. Tämä on haastava lähtökohta tutkijalle, myös eettisesti. Kirjan artikkeleissa tuodaan esille epävarmuuden ulottuvuuksia. Tutkijan ja aineiston kohtaaminen on ainutlaatuinen. Siihen liittyy arkistossa tehty työ, aineistojen luettelointi, järjestäminen ja kuvailu sekä asiakaspalvelu. Yleensä saatamme ajatella, että arkistosta (tai kirjastosta) haemme tietoa ja ehkä saamme oletuksemme tai hypoteesiimme varmuuden tai varmistuksen. Mutta asia on myös, kuten johdannossa kirjoitetaan: ”Toisinaan yksityisarkistoaineistot voivat tuntua hankalalta ja epäluotettavalta lähteeltä, koska ne eivät välttämättä tue yhtenäisen, johdonmukaisen kuvan rakentamista menneestä – ihmisestä, yhteisöstä tai ilmiöstä. Silloin tutkija joutuu etsimään selityksiä ja ratkomaan ristiriitaisuuksia, jotka eivät välttämättä selviä vain aineistoa tarkastelemalla, vaan myös palaamalla kyseenalaistamaan lähtöoletuksia ja tutkimuskysymyksiä, sitä, minkä luulimme jo tietävämme” (s. 17). Tulemme tutkimusprosessin ja tieteen tekemisen ytimeen. Etenemme ajattelussamme perusteettomasta varmuudesta perusteltuun epävarmuuteen.

Luen *Tutkimuspolkuja yksityisarkistoihin* -teosta arkistoammattilaisena. Haasteet ovat alalla tunnetusti käytännölliset (niin kuin lakonisesti todetaan, ”tilat ja resurssit”). Monesti arkistonhoitaja portinvartijan roolissaan joutuu muistuttamaan enemmänkin hävittämisen tärkeydestä, sillä vain 5 % vakiintuneiden ohjeiden mukaan kertyneistä asiakirjoista jätetään. Yksityisarkistojen kohdalla on tunnistettu toisentyypinen lähestymistapa, jossa ainutlaatuisuutta pyritään vaalimaan. On tärkeää syventyä tutkimuksen näkökulmaan. Kaikella tosiaan on ja voi olla merkityksensä, myös sillä, mikä puuttuu (säilyminen on aina poikkeus). Käsillä olevassa kirjassa vuorovaikutuksen ja vuoropuhelun teemaa tuodaan näkyviin monesta kulmasta. Tutkija keskustelee aineistonsa kanssa, ja kiintoisa on myös dialogi arkistotyöntekijän ja tutkijan kesken.

Antologiaa on helppo suositella arkistojen yksinäisille puurtajille tiskin molemmilla puolilla. Se on avartavaa luettavaa kaikille kulttuuriperinnöstä kiinnostuneille ja sitä tutkiville. Esitellyt tutkimusteemat ovat uutta luovia, toimitustyö on ollut ansiokasta, kirjallisuusluettelot kattavia. Olemme saaneet merkittävän lisän arkistokirjallisuuteemme.

Juha Hannikainen